

The Lady

**A VILÁG
LEGBÁTRABB
ASSZONYA**

Aung Szan Szú Kji, a Nobel-békedíjas burmai ellenzéki vezető nemrégiben azért járt Budapesten, hogy a rendszerváltásról gyűjtsön tapasztalatokat – de nekünk is bőven van mit tanulni tőle.

szerző: **Cseke Eszter, S. Takács András**

Cseke Eszter és S. Takács András Budapesten készített exkluzív interjút a világ egyik legkeményebb, legelszántabb, legbátrabb asszonyával

1 és 4 1988. augusztus 26-án volt az első nyilvános beszéde, amelyben Burma demokratikus fejlődéséért szállt síkra (a felső fotón buddhista szerzetesek hallgatják) **2** 1988. szeptember 1-jén az ellenzék tagjaival **3** Aung Szan Szú Kji kisebb-nagyobb megszakításokkal ebben a házban volt házi őrizetben. 1990-ben pártja ugyan megnyerte a választásokat, az eredményt azonban a katonai vezetés nem ismerte el

BURMA, 1990

Évtizedek óta tart a katonai diktatúra. Választásokat írnak ki. Egy Oxfordban tanult törekeny hölgy vezetésével az ellenzék óriási győzelmet arat. Nehezen kiejthető nevét az egész világ megtanulja, ugyanis a délkelet-ázsiai országot uraló tábornokok figyelmen kívül hagyják a választások eredményét, és házi őrizetbe helyezik Aung Szan Szú Kjit, kisebb megszakításokkal közel húsz évre. Burmában nem szabad kimondani a nevét, a föld alatti ellenzék csak úgy emlegeti: The Lady. Amíg fogva tartják, megkapja a Nobel-békedíjat, a világ legbefolyásosabb politikusi és művészei kampányolnak érte Clintontól Bonóig,

és ez a filigrán asszony szépen lassan – a négy fal közé kényszerítve – a demokrácia 20. századi ikonjává válik. Közben Angliában felnőnek a gyerekei, a férje gyógyíthatatlan beteg lesz, de ő mindvégig Burmában marad, mert bár a tábornokok felajánlják, hogy elmehet a szerelme halálos ágyához, attól fél, hogy soha többé nem térhet vissza. Nem kér tőle bocsánatot senki, és ő sem kér bocsánatot a családjától, amiért a hazáját választotta

helyettük. Szerinte nem az emberek dolga, hogy megbocsássanak egymásnak. Az *On The Spot* filmesei exkluzív interjút készítettek vele Budapesten – hiszen miután a fokozatosan felpuhuló burmai vezetés végül szabadon engedte, visszatért a politikába, és újra ringbe szállt a demokráciáért.

BUDAPEST, 2013

Amikor négy éve Burmában jártunk...

Mennyi ideig voltak nálunk?

Tíz napig. Úgy kellett kicsempészni a lefogatott nyersanyagot. A burmai újságírók is így dolgoztak, a thai-burmai határon vitték ki a felvéte-

leket – ők 17 év börtönt kockáztattak a munkájukkal.

Ma már ez nem így megy. De persze ez nem jelenti azt, hogy elértük volna a demokráciát, hiszen az út egy része még előttünk van. A legfontosabb, hogy módosítsuk az alkotmányunkat, ezt próbáljuk most elérni.

Ahogy elnézzük az időbeosztását, amióta három éve szabadult, tárgyalás tárgyalás hátán, elnökökkel, vezetőikkel, helyi politikusokkal...

Lehet, hogy szabadabbnak érezte magát a házi őrizetben, mint most?

Az biztos, hogy a házi őrizet alatt sokkal többet aludtam.

Gondolt arra a házi őrizet idején, hogy mi van, ha ennek soha nem lesz vége, és nem szabadul ki?

Nem. Soha nem hittem, hogy minden úgy marad. Nem tudom megmagyarázni, hogy miért, de feltétlen hitem volt abban, amit csináltunk. Biztos voltam benne, hogy az emberek többsége mögöttünk áll, ezért nem kételkedtem egy percig sem, hogy elérjük, amit kitűztünk magunk elé.

Közel húsz év fogság után miért gondolta, hogy egyszer majd elengedik?

Mielőtt őrizetbe vettek, jártam az országot, kampányoltam a pártunkért, hétköznapi emberekkel találkoztam. Ha a többség eltökélte, hogy egy bizonyos utat végigjár, akkor képes lesz rá, előbb vagy utóbb. Persze nagy volt a félelem. Ha valaki diktatúrában él évtizedeken át, akkor hozzászokik a félelem állapotához, és ezt nem könnyű leküzdeni. De ha az első lépést sikerül megtenni, akkor menni fog.

Hogy lehetséges az, hogy egy egész nemzet alárendeltje lesz egy elnyomó rendszernek, és az emberek sokáig nem is harcolnak ellene? Hogy működik ilyenkor a nemzeti psziché?

Ezt én is mindig nagyon furcsának találtam, mert olyan a természetem, hogy mindent megkérdőjelezek. És azt hiszem, az egyik alapvető probléma az országomban az volt, hogy az emberek felhagytak a kérdezéssel. Amikor vala-

A reggelem,
a teám és én

Suu Kyi

Induljon a reggel egy csésze Lipton Yellow Label teával, amelynek frissítő íze megszépíti a napod!

ki, aki tekintélyesnek tűnt, azt mondta, hogy csináljátok ezt vagy azt, megtették, anélkül, hogy megkérdezték volna: mégis miért? Én mindig és mindenütt tudni akartam, hogy miért. Milyen okból és milyen szándékkal kérnek valamire. Miután megalapítottuk a Nemzeti Ligát a Demokráciáért, meg kellett tanítanunk a párt tagjainak, hogy muszáj kérdeznük. Nem lehet mindent elfogadni, nem lehet engedelmeskedni valakinek, akinek tekintélye van, csakis a tekintély miatt. Joga van ezeket a parancsokat kiadni? Rendben vannak ezek a parancsok? Igazságosak? És így tovább.

A félelem miatt nem tesznek fel kérdéseket?

Részben a kultúra, részben a félelem miatt. A burmai kultúra azt diktálja, hogy ne kérdőjelezzük meg az idősebbet, a tekintélyt. Erre tanították a gyerekeinket. Én is szeretem az udvariasságot, örülök, hogy a fiatalabbak előzékenyek az idősebbekkel, hiszen ahogy az emberek öregszenek, egyre gyengébbek lesznek, és ahogy a fiatalok felnőnek, egyre erősebbek lesznek. Az erős

pedig tapintatos a gyengével, nem él vissza a helyzettel. De attól tartok, ez nincs mindig így. Nemcsak Burmában, sok más társadalomban is az erős – akár életkor szerint, akár fizikailag, anyagiilag, politikailag vagy szociális értelemben – hajlamos elnyomni a gyengébbet. **És mi a félelem szerepe ebben?**

A félelem alapvető oka sok mindennek, ami nem működik a világban. A félelem a gyűlölet gyökere. Amikor az emberek azt mondják, hogy utálnak valakit, valójában félnek tőle. Ha például nem szeretem a savanykás ételeket, attól még nem mondom, hogy félek a narancstól. Legfeljebb azt, hogy nem szeretem a narancsot. De az emberek inkább azt mondják, hogy gyűlölik a kígyókat, ami többnyire azt jelenti, hogy félnek a kígyóktól. A gyűlölet és a félelem nagyon-

nagyon közel állnak egymáshoz, összefüggenek, és ha meg akarunk szabadulni a félelemtől, a gyűlölet gyökeréhez kell megpróbálnunk eljutni.

Egy egyetemi előadásán azt mondta, hogy tanulhatunk a félelmeinkből, de csak akkor, ha szembenézünk velük, márpedig minden félelmünkből tanulnunk kell valamit. Ezt mikor tanulta meg?

Nagyon korán: féltem a sötétben. Gyerekként rettegtem a sötétségtől, azt hittem, a szellemek akkor jönnek elő. Amikor egy sötét szobába kellett bemenem, mindig ragaszkodtam hozzá, hogy valaki lépjen be előttem, és kapcsolja fel a villanyt. 11 éves lehettem, amikor arra jutottam, hogy ez már kezd nevetségessé válni. És a rettegés óriási teher. Rájöttem, hogy muszáj szembenézni vele. És amikor ezt eldöntöttem, utána elég hamar túl voltam az egészen. Két hétbe telt. Minden éjjel, amikor már teljesen sötét volt a házban, lementem, és sétálgattam a szobákban. Az első pár nap borzalmas volt, de nagyjából egy hét után elmúlt, és soha többé nem féltem a sötétben.

A házi őrizet idején nem félt a magánytól?

Nem. Egy hét után már biztos voltam benne, hogy az egyedüllét nem lesz probléma. Persze voltak könyveim, hallgathattam rádiót, tehát nem arról volt szó, hogy egyes-egyedül maradtam volna, minden nélkül, csak a belső tartalékaimmel.

Sokaknak biztosan a magány lett volna a legnehezebb egy ilyen helyzetben.

Igen, sok ember képtelen egyedül élni. Nem tudom, hogy ez vérmérséklet kérdése, vagy azon múlik, hogy kit hogyan nevelnek. Én gyerekként nem igazán voltam egyedül, tipikus burmai nevelésben volt részem, ami azt jelenti, hogy mindig rengeteg ember volt körülöttem.

Egy interjúban azt mondta, sosem volt kérdés, hogy elhagyja-e a barátait vagy a népét. Ugyanígy fogalmazhatott volna az Angliában élő

1-2 1995-ben ideiglenesen feloldották házi őrizetét, de csak korlátozottan mozoghatott. Többször mondott beszédet a háza előtt
3 Az egyedüllét nem jelentett problémát: könyveket olvasott, rádiót hallgatott

Ízesítsd málnaszörppel kedved szerint!

Schell Judit ajánlásával

Egy csésze Lipton Yellow Label teához adj 1-2 kiskanálnyi málnaszörpöt, majd keverd meg, hogy egyik íz se nyomja el a másikat! Ízesítsd annyi cukorral, amennyivel szeretnéd, de figyelj arra, hogy a szörp már önmagában is megédesíti a teát.

Induljon a reggel egy csésze Lipton Yellow Label teával, amelynek frissítő íze megszépíti a napod!

1 Hillary Clinton külügyminiszterként látogatta meg Aung Szant 2011 decemberében 2 A házi őrizet feloldása után üdvözik a hívei, hátulól a fia öleli át 3 2013 szeptemberében, a Nemzeti Liga a Demokráciáért párt megalapításának 25 éves évfordulóján 4 A U2 *Walk on* című száma az ő tiszteletére íródott

családjával kapcsolatban is, akiket a házi őrizet alatt szinte egyáltalán nem láthatott.

Igen, de a családom sokkal jobb helyzetben volt, mint a népem. A gyengébbet választottam, akikkel együtt szenvedtem. A családom szerencsés volt, és jó módú. Egy biztonságos országban éltek, ahol törvények garantálták a jogaikat. Ebben az értelemben nem ők voltak a gyengébbek azok közül, akikhez tartoztam. Végül azokat választja az ember, akik gyengék, és egyedül vannak, mert nekik nagyobb szükségük van rá.

Még akkor is, ha a gyerekeiről van szó, akiket nem láthat felnőni?

Az én gyerekeim sokkal jobb helyzetben voltak, mint a kollégáim gyerekei Burmában. Még ha engem fogva is tartottak, a gyerekeim szabadok voltak, és ezt a szabadságot senki sem fenyegette. Sokan együttéreztek velük, gondoskodó barátok és rokonok vették őket körül. A bebörtönzött kollégáim családjai valódi problémákkal küszködtek.

Egy nagyon közeli hozzátartozónk úgy

halt meg, hogy a munkánk miatt nem lehettünk ott. Még ma is nehezünkre esik megbocsátani magunknak.

Mi a buddhizmusban úgy tartjuk, hogy ártalmas belemérülni a bűntudatba. Egész életünkben döntéseket kell hoznunk, választanunk kell. Ha egyszer meghoztuk a döntéseket, együtt kell élnünk velük, és kihozni belőlük a legtöbbet. Ha elmerülünk a bűntudatban, azzal semmire sem megyünk.

Sosem gondolt arra, hogy ha ott lett volna a férje mellett a halálos ágyánál...

Nem nagyon látom értelmét annak, hogy „mi lett volna, ha”. Mindig a jelenen és a jövőn gondolkodom. A múlt arra való, hogy tanuljunk belőle. Nem

hiszem, hogy el kellene felejteni a múltat, mert az azt jelentené, hogy feladjuk a tapasztalatokat, amelyek pedig segíthetnének a jövőben. De a múlt már elmúlt. A görögök azt mondták, hogy még az istenek sem képesek megváltoztatni. A burmai buddhizmusban mi is valami hasonlót vallunk, hogy még Buddha sem képes visszacsinálni azt, ami már megtörtént. Így nem kívánhatjuk, hogy bárcsak ne történt volna meg. De arra igenis hatással lehetünk, hogy a múlt következményeit hogyan használjuk fel egy jobb jövő érdekében.

Amikor szabadon engedték, rögtön meglátogatta a férje sírját?

Nem. Még csak az anyám sírjához se mentem ki egyből, pedig az ugyanabban a városban volt. De nem hiszem, hogy ezen egy buddhista olyan sokat gondolkodna.

A hely annyira nem fontos?

Nem. És hát az anyám nincs ott! A sír ott van, de az nem az anyám. Azt hiszem, a buddhisták e tekintetben sokkal gyakorlatiasabbak. Nincsenek a kultúránkban ceremóniák az ősök sírjainál. Elmegyünk időről időre, hogy lerójuk a tiszteletünket, egy évben egyszer, de nem úgy, ahogy például a kínaiak, akiknek külön rituáléik vannak...

A gyerekei képesek voltak megbocsátani ezért a helyzetért?

Már nem voltak túl fiatalok, ott volt velük az apjuk, a nagynénik, a nagybácsik, akik nagyon szerették őket, és sok barát is. Nem voltak elhagyatva. Burmában néhány kollégám családja tényleg magára maradt, mert még a rokonokat is megfélemlítették. A politikai foglyok családjait sokszor kerülték az emberek, nehogy magukra haragítsák a hatóságokat. A népem szenvedett igazán, nem én vagy a családom. Ezt a gyerekeim is megértették, és nagyon kedvesek voltak hozzám. Most az a feladatunk, hogy a jelenlegi kapcsolatunkból a lehető legtöbbet hozzuk ki. Sosem kértem tőlük bocsánatot. És nem gondolom, hogy a mi dolgunk lenne megbocsátani egymásnak. **mc**